

Kiełbik, Jerzy

"Posłowie wielkich miast pruskich w latach 1411-1454. Przyczynek do funkcjonowania mieszczańskich elit politycznych w średniowieczu",
Renata Skowońska-Kamińska,
Malbork 2007 : [recenzja]

Komunikaty Mazursko-Warmińskie 4, 515-517

2008

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

RECENZJE I OMÓWIENIA

Renata Skowrońska-Kamińska, *Posłowie wielkich miast pruskich w latach 1411–1454. Przyczynek do funkcjonowania mieszczańskich elit politycznych w średniowieczu*, Muzeum Zamkowe w Malborku, Malbork 2007, ss. 227.

Miasta pruskie z ich silną pozycją polityczną, gospodarczą i rozwiniętym samorządem były pod tym względem wyjątkiem w Rzeczypospolitej doby nowożytnej. Wpływ wielkich miast na politykę prowincji dzięki udziałowi w sejmiku generalnym nie miał odniesienia do sytuacji innych miast w Polsce¹. Książka Renaty Skowrońskiej-Kamińskiej ukazuje istotny fragment procesu, który ukształtował pozycję miast, w okresie od końca wielkiej wojny pomiędzy Polską a zakonem krzyżackim do początku wojny trzynastoletniej, prezentując kształtowanie się elit miejskich. Realizując temat, autorka sięgnęła do źródeł zgromadzonych w Archiwum Archidiecezji Warmińskiej w Olsztynie, archiwach państwowych w Gdańsku i Toruniu oraz w Tajnym Archiwum Państwowym w Berlinie-Dahlem (Geheimes Staatsarchiv Preußischer Kulturbesitz, Berlin-Dahlem). W tym ostatnim wypadku należy z żalem odnotować niewskazanie w bibliografii wykorzystanych dokumentów z działu Ordensbriefarchiv.

Autorka podjęła się analizy obecności na zjazdach przedstawicieli następujących ośrodków miejskich: Chełmna, Starego Miasta Torunia, Starego Miasta Elbląga, Głównego Miasta Gdańsk, Starego Miasta Królewca, Knipawy oraz Starego Miasta Braniewa, a zatem miast mocno zróżnicowanych pod względem społecznym, gospodarczym i prawnym, jednak liczących się na obszarze Prus Krzyżackich. To zróżnicowanie ukazywane jest również przez autorkę. Większe miasta częściej wysyłały swoich przedstawicieli na zjazdy, bardziej angażowały się w kształtowanie polityki prowincji. Zastrzeżeń nie wzbudzają ramy chronologiczne rozprawy, stanowiąc logicznie wyodrębnioną całość.

Treść pracy autorka podzieliła na dwa obszernie rozdziały. W pierwszym (*Rady wielkich miast pruskich oraz ich reprezentacja na zjazdach miast i stanów miast i stanów pruskich w latach 1411–1454*) scharakteryzowała kolejno samorzady miast pruskich i udział ich przedstawicieli w zjazdach miast i stanów w Prusach. Problematyka samorządu słusznie została potraktowana przez autorkę za punkt wyjścia do dalszych rozważań, przecież to głównie przedstawiciele rad miejskich brali udział w prezentowanych dalej zgromadzeniach. Krótka synteza zagadnienia – autorka poświęciła jej 12 stron (ss. 19–30) – to zadanie trudne, uwzględniając chociażby specyfikę prawną. Wydaje się, że należało tę kwestię potraktować nieco szerzej, zwłaszcza że istnieje bogata literatura na ten temat. We wstępie (s. 7), pisząc o miastach, Skowrońska-Kamińska stwierdza, że „Stopniowo uzyskiwały one coraz większą autonomię w sprawach wewnętrznych”, jednak dalej (ss. 24–25), charakteryzując ustrój i przywileje Starego Miasta Braniewa, opisuje proces ra-

¹ Por. Z. Naworski, *Sejmik generalny Prus Królewskich 1569–1772. Organizacja i funkcjonowanie na tle systemu zgromadzeń stanowych prowincji*, Toruń 1992; S. Achremczyk, *Życie polityczne Prus Królewskich i Warmii w latach 1660–1703*, Olsztyn 1991.

czej odwrotny. W momencie lokacji miasto otrzymało pełne prawo lubeckie („omne ius Lubicense ex toto et integraliter”)², które biskupi warmińscy próbowali jednak ograniczać. W szczególności przywilej dotyczył jakże ważnego dla tematyki recenzowanej książki wyboru władz. W tym zakresie uprawnienia były wręcz nieograniczone: „ut Scoltetum, Scabinos, Consules, Seniores nobis irrequisitis possint eligere statuere destituere prout ipsi sue ciuitati videbitur expedire”³. Także te fakty należało uwypuklić nieco mocniej. Przy okazji należy zwrócić uwagę, że Skowrońska-Kamińska nie wykorzystała kilku ważnych artykułów traktujących o Braniewie, m.in. Jacoba Aloyasa Lilienthala⁴ i Mariana Biskupa⁵.

W części poświęconej samorządowi miejskiemu, autorka dokonuje pewnych skrótów, które należałoby nieco rozbudować. Pisze np., że funkcje miejskie były dożywotnie (s. 29). Stan taki regulowało jednak tylko prawo lubeckie, inaczej niż magdeburskie czy chełmińskie⁶. Autorka stwierdza (s. 30): „Funkcja burmistrza miała głównie charakter administracyjny (otwierał posiedzenia rady, opiekował się pieczęciami miejskimi) oraz reprezentacyjny (w imieniu miasta występował wobec czynników zewnętrznych, uczestniczył w zjazdach oraz poselstwach)”. Słusznie konstatuje zależność faktycznej władzy burmistrza od autorytetu, jakim się cieszył. Jednak taka egzemplifikacja kompetencji wydaje się pomniejszać jego znaczenie. Prawdą jest, że często pozycja burmistrza w radzie oparta była na zasadzie *primus inter pares*, ale oprócz opieki nad pieczęciami i otwieraniem posiedzeń rady miał wiele kompetencji szczegółowych. Niech za przykład posłużą uprawnienia sądownicze, szczególnie istotne w miastach na prawie lubeckim, w których nie było ławy.

Dalsza część rozdziału pierwszego to charakterystyka udziału przedstawicieli miast w zjazdach miast i stanów w Prusach. Skowrońska-Kamińska analizuje kolejno wszystkie badane miasta pod kątem wysyłania przez nie swojej reprezentacji, zestawiając nazwiska przedstawicieli w przejrzystych tabelach. Interesująca jest próba odtwarzania mechanizmów kształtowania się elit politycznych.

Podobny charakter ma rozdział drugi (*Reprezentacja wielkich miast pruskich na zjazdach i rokowaniach hanzeatyckich, w poselstwach poza granice państwa zakonu krzyżackiego oraz delegacjach do wielkich mistrzów w latach 1411–1454*). Autorka dokonała podziału wysyłanych przez miasta poselstw pod względem ich charakteru i celu. Każdy podrozdział ma podobny układ, w którym szczególnie ważne miejsce zajmuje tabela ilustrująca datę, charakter i cel misji, osoby przedstawicieli oraz źródło, z którego pochodzi informacja.

Celem książki była próba ukazania funkcjonowania elit miejskich w średniowieczu. Na podstawie udziału w reprezentacji ośrodków na zewnątrz autorka zaliczyła osoby w niej uczestniczące do grupy czy też grup kierujących miastem. Konieczna jest jednak dalsza analiza tego tematu i poszerzenie go o związki rodzinne oraz sytuację majątkową delegatów, gdyż inaczej trudno byłoby odpowiedzieć na rodzące się po lekturze książki pytania o faktyczne drogi awansu mieszczan oraz o to, jak często udział w przedstawicielstwach był ukoronowaniem ich pozycji w mieście

² *Codex Diplomaticus Warmiensis oder Regesten und Urkunden zur Geschichte Ermlands*, hrsg. von C. P. Woelky und J. M. Saage (dalej: CDW), Bd. I, *Urkunden der Jahre 1231–1340*, Mainz 1860, nr 56, s. 100.

³ CDW, Bd. I, nr 56, s. 100; W. v. Brünneck, *Zur Geschichte der Gerichtsverfassung der Stadt Frauenburg (im Ermland)*, Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte, 1916, Bd. 37, s. 323.

⁴ J. A. Lilienthal, *Die städtische Verwaltung in der Altstadt Braunsberg*, Neue Preussische Provinzial-Blätter (dalej: NPPB), 1853, Bd. 3, ss. 271–275; 307–315; idem, *Die Rechtspflege in der Altstadt Braunsberg*, NPPB, 1852, Bd. 1, ss. 3–27.

⁵ M. Biskup, *Rozwój przestrzenny miasta Braniewa*, Komunikaty Mazursko-Warmińskie, 1959, nr 1, ss. 3–18.

⁶ K. Kamińska, *Sądownictwo miasta Torunia do połowy XVII w. na tle ustrojów sądów niektórych miast Niemiec i Polski*, Warszawa–Poznań–Toruń 1980, s. 22.

(było tak na pewno w przypadku burmistrzów), a jak często drogą zdobywania doświadczeń? Odpowiedzi na te kwestie, często niemożliwe do rozwiązania ze względu na stan zachowania źródeł, znacząco poszerzyłyby naszą wiedzę o wielkich miastach pruskich.

Na zakończenie konieczne jest zwrócenie uwagi na niewłaściwe skracanie tytułów cytowanych prac, np. Franza Buchholza⁷ czy Alojzego Szorca⁸, w przypisie podano pełny zapis.

Jerzy Kielbik (Olsztyn)

Janusz Jasiński, Sławomir Skowronek, *Wschodniopruskie kampanie Napoleona. Wielka Armia i wojska polskie w 1807 roku. Historia. Tradycja. Legendy*, Wydawnictwo Littera, Olsztyn 2007, ss. 308.

Dwusetlecie kampanii Napoleona zaowocowało licznymi publikacjami odnoszącymi się do wydarzeń z 1806 i 1807 r. Jedną z nich jest praca Janusza Jasińskiego i Sławomira Skowronka opisująca wydarzenia 1807 r. na terenie Prus Wschodnich. Jest to książka tym cenniejsza, że nie ma zbyt wielu prac polskich historyków opisujących ten fragment wojen napoleońskich, który rozegrał się na Warmii i Mazurach. W tym kontekście warto wspomnieć o publikacjach Andrzeja Nieuważnego i Tomasza Strzeżka, ale również o autorach recenzowanej książki, którzy swoją znajomość tematu zaprezentowali już we wcześniejszych opracowaniach. Wprawdzie wojna Napoleona z Prusami i Rosją ma bogatą literaturę światową, w tym niemiecką, ale – jak podkreślają autorzy – dla historiografii pruskiej kampania 1806/1807 r. to „wojna nieszczęśliwa” (s. 6), kojarzona z haniebnymi klęskami wspaniałej armii fryderycjańskiej pod Jeną i Auerstaedt oraz okrojeniem w wyniku pokoju w Tylży państwa pruskiego, m.in. o ziemie, z których powstało Księstwo Warszawskie. Był to załazek niepodległej Polski, poprzez który Napoleon umiędzynarodowił sprawę polską, pogrzebaną po trzecim rozbiorze. Dlatego kampania 1806/1807 r. dla polskich historyków to wojna zwycięska, w której u boku cesarza Francuzów walczyli żołnierze polscy z ziem wszystkich trzech zaborów. W tej wojnie bili się już nie za wolność „waszą” na obcej ziemi, jak w okresie legionowym, ale o własną ojczyznę – pod Poznaniem, Warszawą, a także na Pomorzu i w Prusach Wschodnich.

Podstawą napisania pracy była bogata literatura polska, francuska i niemiecka. Uzupełniają ją źródła drukowane, w tym pamiętniki, prasa oraz dokumenty archiwalne z Archiwum Państwowego w Olsztynie, Archiwum Archidiecezji Warmińskiej w Olsztynie oraz archiwów pomniejszych, m.in. kronika z archiwum parafii w Skolitach. Szkoda, że autorzy nie sięgnęli do większej liczby pamiętników uczestników wojny, zarówno z szeregów wojsk napoleońskich, jak i sprzymierzonych. Warto też było poza klasycznymi pracami o działaniach militarnych w kampanii 1806/1807 r., jak dzieło E. Hoepfnera czy L. F. Petre, wykorzystać nowsze publikacje, np. P. Garniera, *Étude sur 1807. Manoeuvre d'Eylau et de Friedland*. Brak też w bibliografii pracy M. Kukiela (*Dzieje oręża polskiego w epoce napoleońskiej*, Poznań 1912), z której niewątpliwie autorzy korzystali.

Praca składa się z jedenastu rozdziałów. Pierwszy poświęcony został zimowemu szlakowi bojowemu Napoleona na Warmii od 31 stycznia 1807 r., kiedy cesarz Francuzów zatrzymał się w Wielbarku, dołączając do oddziałów Wielkiej Armii, przeciwko którym ruszyła ofensywa ro-

⁷ F. Buchholz, *Braunsberg im Wandel der Jahrhunderte. Festschrift zum 650-jährigen Stadtjubiläum am 23. und 24. Juni 1934*, Braunsberg 1934.

⁸ A. Szorc, *Dominium warmińskie 1243–1772. Przywilej i prawo chełmińskie na tle ustroju Warmii*, Olsztyn 1990.